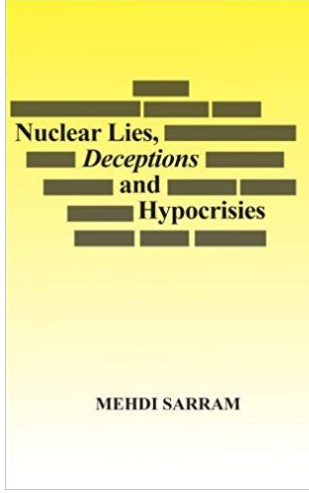

KİTAP İNCELEMESİ – 2

Hazırlayan: Kahraman SÜVARI*

NUCLEAR LIES, DECEPTIONS AND HYPOCRISIES (NÜKLEER YALANLAR, ALDATMACALAR VE RİYAKÂRLIKLAR)

Yazar: Mehdi SARRAM

Nuclear Lies, Deceptions and Hypocrisies,

California: GM Books,

2015, 492 s. (e-kitap),

ISBN: 9781382238252

Günümüzde geliştirilen en güçlü silahlar tahrip gücü son derece yüksek ve kullanıldığında kitlesel bir yıkıma yol açan nükleer silahlardır. Bu tür silahlara sahip olan ya da sahip olduğu düşünülen devletler, özellikle kendilerine tehdit olarak gördükleri devletlerin bu tür silahları ya da bu tür silahları üretmek amacıyla kullanabilecekleri nükleer teknolojiyi elde etmelerini önlemek için çeşitli politikalar izlemektedirler. Bu politikaların kimi zaman uluslararası hukuk ve normlar dışında uygulandığı görülmektedir. Buna karşılık, bu tür uygulamalara maruz kalan ve nükleer teknolojiyi sivil ya da askeri amaçlı kullanmak için elde etmek isteyen devletler de bu tür baskılardan kurtulmanın yollarını aramaktadırlar. İran doğumlu Amerikalı nükleer enerji uzmanı Mehdi Sarram, bu kitabında, nükleer enerjinin kullanımı konusunda devletler arasındaki bu mücadeleyi nükleer programa sahip Irak, Suriye, İsrail, İran, Pakistan, Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) üzerinden incelemiştir. Kitapta, özellikle nükleer silah ve teknolojiye sahip iki ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail'in kendi çıkarlarına uymayan devletlerin bu tür teknolojiyi elde etmelerini yalan ve yanıltıcı politikalar ile nasıl engelledikleri üzerinde durulmuştur.

Kitap İncelemesi (Book Review)

* Ar. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta:

kahramansuvari@hotmail.com [ORCID ID http://orcid.org/0000-0002-8137-9010](https://orcid.org/0000-0002-8137-9010)

1979 İslam Devriminden önce İran nükleer programının önemli kademelerinde çalışmış ve aynı zamanda 1980'lerin başında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nda görev yapmış olan Mehdi Sarram, nükleer enerji kariyerine 1982'den itibaren yerleştiği Amerika Birleşik Devletleri'nde devam etmiştir. Sarram'ın, kitabında, konu ile ilgili yararlandığı birincil kaynakların yanında kendi tecrübelerinden de söz etmesi kitabın içeriğini zenginleştirmiştir.

Kitap, önsöz ve sonuç bölümü haricinde her bir ülkedeki nükleer meseleler ile ilgili gelişmelere ilişkin değerlendirmenin ayrı bölümlerde incelendiği yedi bölümden oluşmuştur. Irak başlıklı birinci bölümde, özellikle İsrail'in 1981 yılında Irak'ın Fransa ile yaptığı antlaşma bağlamında inşa ettiği Tammuz-1 (Osirak) adlı nükleer santralini bombalamaya yönelik gerçekleştirmiş olduğu askeri saldırısı, saldırının Irak nükleer programı üzerindeki etkisi ve uluslararası toplumun bu saldırıya vermiş olduğu tepki incelenmiştir. Sarram, İsrail'in Irak'a yönelik yapmış olduğu askeri saldırının uluslararası hukuka uymayan ve uluslararası nükleer silahsızlanma rejiminin güvenilirliğine zarar veren bir eylem olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, İsrail tarafından saldırıdan önce de Irak'ın nükleer programını durdurmaya yönelik suikast, bombalama gibi bir takım örtülü operasyonlar gerçekleştirildiği de belirtilmiştir. Saldırıdan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi nezdinde İsrail'i kınayan bir karar çıkmış olsa da, Sarram, uluslararası toplumun bu saldırıya karşı ciddi anlamda bir tepki göstermediğini ve göstermediği için de İsrail'in benzer bir saldırıyı daha sonra başka bir ülkeye yönelik gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, yapılan bu hava saldırısının Irak'ın nükleer programına ciddi oranda zarar verdiğini belirten Sarram, İsrail'in saldırıyı uluslararası toplum nezdinde haklı çıkarmak için Irak'ın nükleer faaliyetleri ile ilgili öne sürdüğü bir takım gerekçelerin de asılsız olduğunu ileri sürmüştür. Irak'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na taraf olduğuna ve nükleer tesislerinin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK)'nun denetimine tabi olduğuna değinen Sarram, Irak'ın İsrail'in iddia ettiği gibi nükleer silah geliştirmek amacıyla olduğu düşünülse bile söz konusu nükleer santralin bu amaca uygun olmadığını, bu niyetinin Fransız yetkililer ve UAEK denetçileri tarafından fark edileceğini belirtmiştir. Ancak, Sarram'ın o dönemde Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın Fransa tarafından onaylanmamış olduğunu belirtmemesi bu bölüme ilişkin bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Birinci bölümde, ayrıca, kitabın bütün bölümlerinde değinilecek olan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması ile ilgili genel bir bilgi verilmesinin yanında Irak'ın nükleer programının kısa bir tarihçesi ve nükleer tesislerinin durumu hakkında bir değerlendirmenin de okura sunulduğu görülmektedir.

Suriye adlı ikinci bölümde Sarram'ın Suriye'nin nükleer programını incelerken 1981 yılındaki saldırıya benzer şekilde İsrail'in 2007 yılında bu defa Suriye'nin nükleer programını durdurma amacıyla "önleyici saldırı"

konsepti altında Al Kibar tesisine yönelik gerçekleştirmiş olduğu bir başka hava saldırısını ön plana çıkardığı söylenebilir. İsrail'in söz konusu saldırıyı Amerika Birleşik Devletleri'nin bilgisi dâhilinde gerçekleştirdiğine değinen Sarram, Suriye'nin saldırıya maruz kalan binanın iddia edildiği gibi nükleer bir tesis olduğunu hiçbir zaman kabul etmediğini ancak diğer taraftan Şam yönetiminin saldırıdan sonra denetim yapmak isteyen UAEK ile de tam bir işbirliği içerisinde olmadığını belirtmiştir. Sarram, Suriye'nin niyeti ne olursa olsun İsrail tarafından gerçekleştirilen bu saldırının bir önceki saldırı gibi uluslararası hukuk ve normları çiğneyen bir eylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini üzerinde durmuştur. Saldırı sonrası uluslararası toplumun tepkilerini 1981 yılındaki saldırı ile karşılaştıran Sarram, gerçekleştirilen bu saldırıdan sonra olaya sadece Güvenlik Konseyi'nin sessiz kalmadığını aynı zamanda yapılan bu saldırıya Arap ülkeleri ile birlikte Suriye'nin yakın müttefiki İran'ın da bir tepki göstermediğine değinmiştir. Ayrıca Sarram, İsrail'in bölgedeki nükleer tekel statüsünü korumak istemesi, İran'a mesaj göndermek ve bölgede caydırıcılığını güçlendirmek istemesi gibi faktörlerin İsrail'i bu saldırıyı gerçekleştirme nedenleri arasında olabileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan, kitabın basım tarihi 2015 yılı olmasına rağmen konu ile ilgili 2014 yılında çıkarılan UAEK raporuna bölümde yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Sarram'ın kitapta nükleer enerji konusunda yalan ve yanıltıcı politikalara en fazla başvuran ülkelerden biri olarak değerlendirdiği İsrail, üçüncü bölümde ele alınmaktadır. Kitaptaki en kapsamlı ikinci bölüm olan İsrail adlı bu bölümde, Sarram, öncelikle nükleer silah kapasitesine sahip olmasına rağmen resmi olarak bunu açıklamayan ve bu konuda belirsizlik politikası izleyen İsrail'in nükleer programını nasıl oluşturduğunu, nükleer silah kapasitesini nasıl elde ettiğini anlatmaktadır. İsrail'in nükleer enerji konusunda Fransa ile yaptığı işbirliği neticesinde nükleer programının temeli olan Dimano reaktörünü geliştirdiğini belirten Sarram, dönemin İsrail başbakanı Ben Gurion'un nükleer teknolojinin barışçıl amaçla kullanılacağı konusunda Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'e söz vermiş olmasına rağmen İsrail'in bu konuda yalan söylediğini ve nükleer silah elde etmek için gerekli altyapı çalışmalarına o dönemde yer verdiğini yazmaktadır. İsrail'in Eisenhower döneminden itibaren gelen Amerika Birleşik Devletleri Başkanlarına da yanıltıcı bilgiler verdiği Sammir tarafından dile getirilmiştir. Sammir, Nixon yönetiminin İsrail'in nükleer silaha sahip olduğunu ancak bu bilgiye rağmen İsrail yönetimine 1968 yılında imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalamasına yönelik baskı yapmayacağına karar verdiğine dikkat çekmektedir. Nitekim İsrail halen bu antlaşmaya taraf olmuş değildir. Ayrıca, Sammir, bu bölümde İsrail'in bölgedeki başka ülkelerin nükleer programlarını durdurmak ya da geciktirmek için yaptığı birtakım operasyonlara örnekler vermekte ve İsrail'e yönelik UAEK'nın ne tür kararlar aldığını karar sayıları ile yazmaktadır. Bazı önemli belgeler ile İsrail nükleer

tesisine ait olduğu belirtilen bazı fotoğraflara bölümde yer verilmesi Sarram'ın argümanlarını güçlendirdiği söylenebilir.

Sarram'ın kitabındaki en geniş bölüm olan İran adlı beşinci bölümde, İran'ın nükleer programı, 2015 yılında İran'ın P5+1 ile yaptığı nükleer antlaşma ve krize konu olan nükleer tesisler incelenmiştir. Şah döneminde başlayan İran nükleer programının gelişiminin devrimden önceki bölümünü anlatırken Sarram'ın özellikle kendi tecrübelerinden yararlandığı görülmüştür. O dönem, İran'ın nükleer çalışmaları içerisinde çeşitli kademelerde görev yapan Sarram, İran'ın nükleer programını Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği ile barışçıl amaçla başlattığını belirtmiş ve devrimden sonra dahi nükleer silah elde etmeye yönelik bir niyetinin olmadığını ifade etmiştir. İran'ın P5+1 ile yaptığı nükleer antlaşmayı inceleyen Sarram, antlaşmanın son derece İran'ın aleyhine maddeler içerdiğini, bölgede kendisinden başka bir nükleer devlet İsrail'in bu antlaşmadan memnun olması gerektiğini yazmıştır. Örneğin, yapılan nükleer antlaşma gereği, İran'ın elinde bulundurabileceği zenginleştirilmiş uranyum yüzde 3,67'yi geçmeyecektir. Bu madde ile ilgili olarak, Sarram, İran'ın nükleer araştırma reaktörünün yakıt olarak yüzde 20'lik zenginleştirilmiş uranyuma ihtiyaç duyduğuna ve bu reaktörün de kanser hastaları için radyoaktif izotopları üretmesinden dolayı önemli bir tesis olduğuna değinmiştir. Ayrıca, yapılan bu antlaşmanın birçok maddesinin İran'ın da taraf olduğu Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması ile uyummadığını belirten Sarram, bu durumun İran'ın üzerinde yıllarca çalıştığı ve ciddi miktarda kaynak ayırdığı nükleer programına büyük oranda zarar verdiğini dile getirmiştir. İran'ın nükleer çalışmalarını askeri amaca yönelttiğine dair somut bir kanıt olmadığını ileri süren Sarram, buna rağmen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin İran'a yönelik yaptırımlar uyguladığını ve bu yaptırımların İran'a insani ve ekonomik olarak ciddi zarar verdiğini belirtmiştir. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na taraf olan İran'ın UAEK'ya denetim konusunda daha geniş kapsamlı yetkiler veren Ek Protokolü imzaladığını ancak onaylamadığını vurgulayan Sarram, bu yüzden 2002 yılında nükleer krizin başlamasına sebep olan Natanz zenginleştirme tesisinin ortaya çıkmasının (diğer bir ifade ile bu inşaat halindeki bu zenginleştirme tesisinin varlığının UAEK'ya İran tarafından bildirilmemiş olmasının) Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasını ihlal etmediğini yazmıştır. Sarram'ın bölümde sorduğu İran'ın nükleer silah geliştirme niyetinde değilse neden UAEK ile çelişkili bir yol izliyor soruya tam bir cevap vermemesi ve ayrıca, İran'ın nükleer bomba üretmekten sadece 1-2 yıl geride olduğuna dair iddiaların olduğunu belirtmesine rağmen bu iddialara karşı böyle bir durumda İran'ın nükleer teknoloji bakımından ne safhada olduğuna ilişkin kendi argümanını ortaya koymaması bölümdeki önemli eksikliklerdir.

Kitabın beşinci ve altıncı bölümü sırasıyla Pakistan ve Hindistan adı altında okura sunulmaktadır. Bu bölümlerde Sarram, Pakistan ve Hindistan

devletlerinin nükleer çalışmalarını incelemiştir. Pakistan'ın nükleer silaha sahip olmasında oldukça etkili bir figür olan Pakistanlı metalurjist Abdul Qadir Khan'ın sadece Pakistan'ın değil Libya, İran gibi Ortadoğudaki başka ülkelerin nükleer programlarında da önemli etkisinin olduğu bölümde belirtilmiştir. Ayrıca, Khan'ın özellikle nükleer bomba yapımına ilişkin bilgileri Hollanda'dan konusu iki devletin hükümetlerinin niyetleri ile ilgili uluslararası kamuoyunu yanılttıklarını yazan Sarram, NYSÖ Antlaşmasına taraf olmayan bu devletlerin 1998 yılında çeşitli nükleer silah denemeleri gerçekleştirdiklerini ancak ABD'nin bu duruma yeterli tepki vermediğine değinmiştir. Sarram'ın dikkat çektiği önemli nokta, envanterinde yaklaşık olarak yüz civarı nükleer bomba olduğu düşünülen ve sahip olduğu nükleer teknoloji sayesinde her yıl belli bir miktar savaş başlığı da üretebilen Pakistan'ın istikrarsız siyasi yapısından dolayı, özellikle nükleer güvenlik açısından tehlikeli bir ülke olduğunu belirmesidir. Diğer taraftan Sarram, özellikle George W. Bush yönetimi altında Hindistan ile ABD arasında yapılan 123 antlaşması'nın uluslararası nükleer silahsızlanma çabalarına zarar verdiğini ifade etmiştir. Bu antlaşma ile ABD, NYSÖ Antlaşmasını imzalamayan Hindistan'a nükleer teknoloji transferi yapacağını beyan etmiştir. Bu antlaşma, nükleer silahların yayılmasını önlemek amacıyla kitabın önceki bölümlerinde görüldüğü gibi kimi devletlere baskı yapan ABD'nin bazı devletlere de "farklı" davrandığını göstermektedir.

Kitabın son bölümünü Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer politikalarına ayıran Sarram, bu bölümde ABD'nin uluslararası nükleer silahsızlanma rejimi içerisinde diğer ülkelerin nükleer çalışmalarına ne şekilde müdahil olduğuna söz konusu ülkeler bağlamında değinmiştir. Bu bölümde verilen bilgilerin, kitabın diğer bölümlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. ABD'nin daha önce de bahsedilen İsrail'in Irak'a ve Suriye'ye yönelik gerçekleştirdiği bir takım hukuk dışı eylemlerine tepki vermediği belirtilmiştir. George W. Bush yönetiminin nükleer meselelere yaklaşımı eleştirilmiştir. Örneğin, bu dönemde Washington Yönetiminin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na taraf olan İran'a yönelik çeşitli yaptırımlar ile baskı yapıldığı belirtilirken söz konusu antlaşmaya taraf olmayan Hindistan'la ise nükleer işbirliği antlaşması yaptığının birkez daha vurgulandığı görülmektedir. Diğer taraftan, ABD medyasından bazı yayın organlarının ve bir takım düşünce kuruluşlarının nükleer meseleler konusunda (özellikle İran nükleer programı üzerine) kamuoyuna yanlış bilgi verdiği belirtilmiştir. Kitabın diğer bölümlerinde ilgili ülkelerin nükleer çalışmalarına kronolojik olarak değinirken bu bölümde ABD'nin nükleer çalışmalarına değinilmediği görülmüştür.

Kitabın bütünü ele alındığında, yedi ülkeye ilişkin nükleer çalışmaları değerlendiren Sarram'ın ABD ve İsrail'in nükleer politikalarında hukuk dışı faaliyetlerde bulunduğunu vurgularken aynı hassasiyeti nükleer programı olan çalışmadaki diğer ülkelere göstermediği görülmüştür. Bununla birlikte, konuya ilişkin değerlendirmesini okura yansıtırken Sarram'ın kimi zaman

birincil tekil şahıs, kimi zaman üçüncü tekil şahıs üzerinden değerlendirme yapması, sayfa düzeninin özenli yapılmamış olması ve ayrıca metin içerisinde bazı kelimelerin hatalı olarak yer alması kitabın genel anlamda şekilsel olarak önemli eksiklikleri arasında değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Sarram'ın bu eserinin, devletler arasındaki nükleer güç mücadelesini şeffaf ve anlaşılır bir şekilde ele alması literatüre önemli katkı sağlamıştır.